

Dr. Jókúti András

GREASED LIGHTNIN' ÁTTÉTELES KAPCSOLATOK A FORMATERVEZÉSI MINTÁK OLTALMA ÉS A MINTA SZERINTI TERMÉK MEGNEVEZÉSE KÖZÖTT

I. BEVEZETÉS

Járhat-e bármiféle hátránnyal, ha az Audi legújabb karosszériadizájnjának bejelentésekor nem utal arra, hogy mások által gyártott játékautókon sem szeretné viszontlátni az oltalomban részesíteni kívánt formatervezési mintát? Alkalmatlanná teszi-e az oltalomra a tüskés gumisünt, ha kutyajáték gyanánt ugyan nem, de mosógépbe tehető tisztítási segédeszközként már korábban is jelen volt a piacon? Bitorolhatja-e egy ipari alpinista ablakmosójának nyele egy fogkefe hasonlóan kézreálló, mintaoltalom alatt álló markolatát? Segíthet-e egy iparjogvédelmi hivatal esetleges aggályainak eloszlításában, ha a bejelentő biztosítja őket arról, hogy a bejelentett minta szék, és nem pedig köztéri szobor vagy egy fülbevaló prototípusa?

Összefoglalva: mennyire érzékeny a formatervezési minták joga arra, hogy a bejelentő – illetve a jogosult – a minta szerinti terméket hogyan nevezi meg, milyen rendeltetést szán neki eredetileg, illetve hogy a lajstrom a mintát melyik locarnói osztályba sorolja; azaz háttással van-e a termék funkciójának megjelölése a mintaoltalom terjedelmére vagy annak érvényességére?

A fenti kérdésekre a formatervezési minták jogának hagyományos válaszai – amelyeket a különböző nemzetközi, közösségi és nemzeti jogszabályok egyes rendelkezései is megerősíteni látszanak – különösebb nehézség nélkül rávágatók. Nem, az oltalom alatt álló formatervezési mintákhoz nem kapcsolódik árujegyzék, így sem a bejelentés vizsgálatakor, sem az oltalom terjedelmének megállapításakor (bitorlási vagy nemleges megállapítási ügyben), sem pedig a megsemmisítés indokoltságának megítélésakor nem juthat jelentőséghez az az árucsoport vagy termék kategória, amelyben a minta megtestesül. Ugyanezt támasztja alá a dizájnoltalomnak az a sajátossága is, amely szerint a kizárólagos jog a termék külalakjához, azaz formai kialakításához kapcsolódik, így a minta szerinti termék funkciója, rendeltetése, illetve bármiféle „hasznossága” az oltalom valamennyi aspektusa szempontjából közömbös.

A dizájnoltalom szabályozásának tüzetesebb vizsgálatakor azonban észre kell vennünk, hogy a rendszerben helyenként igenis szerephez juthat a minta szerinti termék megnevezése vagy rendeltetése, még ha csak közvetetten és jóval korlátozottabb mértékben is, mint a védjegyeknél az árujegyzék jogintézménye.

Ez az írás arra tesz kísérletet, hogy megmutassa: a formatervezési minták oltalmára vonatkozó nemzetközi szabályozás által nyújtott kereteken belül a nemzeti (és regionális) jogok

figyelemmel lehetnek olyan tényezőkre, amelyek szükségessé teszik, hogy – a szabályozás finomhangolása érdekében – a szigorúan rendeltetésfüggetlen megközelítés logikája több ponton is megtörjön, és a dizájnoltalom rendszerében is jelentőséget tulajdonítson a minta szerinti termék „eredeti” funkciójának. Még ha túlzás is lenne azt állítani, hogy a minta szerinti termék megnevezése egyfajta „virtuális árujegyzékként” funkcionálna (hiszen az nem kérdés, hogy az oltalom alapesetben a más rendeltetésű, de azonos sajátosságokat felmutató mintákra is kiterjed), a továbbiakban látni fogjuk, hogy mind a közösségi formatervezési minták, mind a hazai dizájnoltalom esetében jelentősége lehet annak, hogy a mintát elsősorban milyen piaci szektorban hasznosítják.

A cikk a továbbiakban a formatervezési minták oltalmára vonatkozó szabályok rétegei (nemzetközi, illetve közösségi és nemzeti) szerint haladva röviden ismerteti azokat az alaki és anyagi jogi rendelkezéseket, amelyek – közvetve vagy közvetlenül – utalást tartalmaznak a minta szerinti – vagy a mintához elválaszthatatlanul kapcsolódó – termék(ek)re, illetve azok rendeltetésére; majd megvizsgálja, hogy ez az indikáció milyen befolyással bír(hat) egy adott dizájn vonatkozásában – akár annak érvényességét, akár az oltalom kiterjedését tekintve.

II. FUNKCIÓHOZ KÖTŐDŐ SZABÁLYOK A MINTAOLTALMI JOG ALAKI ÉS ANYAGI SZABÁLYAI KÖZÖTT

II. 1. NEMZETKÖZI JOGI SZABÁLYOK ÉS A BEJELENTÉS ALAKI KÖVETELMÉNYEI

A dizájnoltalom szabályozásának *nemzetközi kerete* meglehetősen laza és rugalmas, azaz nagy mozgásteret ad a részes feleknek az oltalom előfeltételeinek, tartalmának, terjedelmének és korlátainak meghatározásakor, részleteiben csupán egyes formai (a bejelentések alakiságaival összefüggő) kérdéseket szabályozva.

II. 1.1. Sem az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi Unió Egyezmény (PUE),¹ sem a WTO-megállapodás 1.C mellékletét képező TRIPS-megállapodás² nem tartalmaz szigorú és részletes szabályokat arra nézve, hogy mit kell vizsgálniuk az iparjogvédelmi hatóságoknak az oltalom megadása előtt, vagy hogy mi jelöli ki a lajstromozás által nyújtott oltalom határait. Sőt: még a lajstromozás szükségességét sem írja elő egyik nemzetközi szerződés sem, a TRIPS-megállapodás 25. cikkének (2) bekezdése pedig a textilipar speciális érdeke-

¹ Magyarországon kihirdette az 1970. évi 18. törvényerejű rendelet az ipari tulajdon oltalmára létesült uniós egyezmények 1967. július 14-én Stockholmban felülvizsgált, illetve létrehozott szövegének kihirdetéséről.

² Magyarországon kihirdette az 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről.

ire figyelemmel ebben az ágazatban egyenesen a lehető legkevesebb teherrel járó oltalomszerzést ösztönzi (igaz, azt a részes felekre bízva, hogy ezt szerzői jogi vagy iparjogvédelmi eszközökkel biztosítják).³

A PUE 5^{quinqüies} cikke csupán annyit ír elő, hogy az „ipari mintáknak” oltalmat kell biztosítani az unió valamennyi országában.⁴ A TRIPS-megállapodás már részletesebb, de elsősorban opcionális szabályokkal írja körül, hogy a részes felek milyen módon alakíthatják ki a formatervezési minták oltalmát saját jogukban. Ezek a rendelkezések csupán a „függetlenül megalkotott”, „új vagy eredeti” ipari minták oltalmának biztosítását és a textiliparra vonatkozó, fentebb említett könnyítést írják elő kötelezően – az oltalom minimális szintjét (fellépési lehetőség a kereskedelmi célú utánzás, illetve másolás ellen) és minimális időtartamát (10 év) is meghatározva. Az újdonság és eredetiség vizsgálati szempontjaira, a kizárólag funkcionális célokat szolgáló kialakítás oltalomból való kizárására, valamint az oltalom – meghatározott szempontok figyelembevételével és feltételekkel megállapított – korlátainak bevezetésére vonatkozóan a 25–26. cikk csupán választhatóan előírható rendelkezéseket tartalmaz, így arra vonatkozóan nem tartalmaz iránymutatást, hogy bír(jon)-e jelentőséggel a minta szerinti termék rendeltetése akár az oltalomképességi feltételek, akár az oltalom terjedelmének vizsgálatakor. Az is igaz, természetesen, hogy a „*lényegében a termék műszaki megoldásának vagy funkciójának a következménye*” („*dictated essentially by technical or functional considerations*”) kitétel már előrevetíti az egyik olyan esetet, ahol az érintett termék funkciója szerephez juthat.

II. 1.2. Az ipari minták nemzetközi lajstromozásáról szóló *Hágai Megállapodás*⁵ anyagi jogi szabályokat nem ír elő, csupán a több részes államban (illetve az Európai Közösségben) történő párhuzamos oltalomszerzést könnyíti meg azzal, hogy – a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) Nemzetközi Irodájának közbeiktatásával – egyetlen nemzetközi bejelentéssel (egyetlen nyelven, egyetlen díjtablázat alapján) oltalom igényelhető valamennyi megjelölt részes félnél. A Nemzetközi Iroda csupán alaki vizsgálatot végez, érdemi oltalomképességi feltételeket nem vizsgál, a nemzetközi lajstromozásnak azonban az a rendkívül fontos joghatása megvan, hogy a megjelölt részes felek iparjogvédelmi hivatalai formai okok miatt nem közölhetnek elutasítást: ha a Nemzetközi Iroda közzétette a bejelentést, az alaki követelményeket teljesítettnek kell tekinteni. A hágai rendszer nem határozza meg, hogy az

³ A közösségi jogban ismert lajstromozás nélküli formatervezésiminta-oltalom egyik ihletője is a 25. cikk (2) bekezdése, azaz a következő rendelkezés: „Mindegyik Tag köteles biztosítani, hogy a textilminták oltalmi feltételei, különösen a költségek, vizsgálat vagy közzététel tekintetében, ne befolyásolják hátrányosan az oltalom megszerzésének lehetőségét.”

⁴ „5. quinqüies Cikk: Az ipari mintákat az unió valamennyi országában oltalom illeti meg.”

⁵ A megállapodás genfi szövegét Magyarországon kihirdette a 2004. évi XC. törvény az ipari minták nemzetközi letétbe helyezéséről szóló 1925. évi Hágai Megállapodás 1999. július 2-án, Genfben felülvizsgált szövegének kihirdetéséről.

egyres részes feleknél regisztrációs vagy vizsgálati rendszert kell fenntartani a formatervezési minták oltalmára nézve, és a vizsgálati rendszereken belül sem szabja meg, hogy milyen mélységig (pl. újdonságkutatással vagy csupán néhány feltétlen kizáró okra nézve) kötelesek a hivatalok megvizsgálni a bejelentést amikor eldöntik, hogy a rájuk irányadó határidőn belül közölnek-e elutasítást a Nemzetközi Irodával.

A nemzetközi lajstromozási rendszer ettől függetlenül igenis érzékeny arra, hogy léteznek olyan jogok, ahol a bejelentéseket érdemi – újdonságkutatást is magában foglaló – vizsgálatnak vetik alá. Ennek egyik jele és következménye az, hogy a nemzetközi bejelentés formai követelményei között számos olyan elem található, amely egy regisztrációs rendszerben az iparjogvédelmi hivatal számára talán nem volna feltétlenül szükséges,⁶ az érdemi vizsgálatot folytató hivatalok – valamint bitorlási ügyek megítélésekor a bíróságok – azonban már nem tudnák nélkülözni őket. Annál is inkább így van ez, mivel – amint az a fentiekből is következik – a nemzeti (illetve közösségi) hivatalok nem írhatnak elő többletkövetelményeket a nemzetközi bejelentés alakiságaival és kellékeivel kapcsolatban: a rendelkezésre álló információk alapján kell, hogy képesek legyenek a rájuk irányadó szabályok szerinti vizsgálat elvégzésére.⁷ Ebből következően a nemzetközi bejelentés kötelező elemei között minden olyan adatnak szerepelnie kell, amelyre bármelyik megjelölhető részes fél hivatalának szüksége lehet a rájuk irányadó szabályok szerinti vizsgálat lefolytatásához.

A jelen cikk szempontjából mindez csupán azért bír jelentőséggel, mivel a Hágai Megállapodás genfi szövegének⁸ (amelynek az Európai Közösség és Magyarország egyaránt részese) 5. cikke a nemzetközi bejelentés kötelező tartalmi elemei között [(1) bekezdés (iv) pont] felsorolja a mintát megtestesítő, vagy a minta hasznosítási területét meghatározó termékre vagy termékekre való utalást,⁹ amelyet a Hágai Megállapodás Közös Végrehajtási Szabályzata (a továbbiakban: HKVSZ)¹⁰ 7. szabályának (3) bekezdése úgy pontosít, hogy azt is

⁶ Nem szabad persze szem elől téveszteni azt sem, hogy nemleges megállapítási ügyben már ezeknek a hivataloknak is rendelkezésükre kell, hogy álljon az összes adat.

⁷ Az elutasítás közlése esetén a bejelentő számára kötelezően biztosítandó nyilatkozattételi lehetőség nem hiánypótlási jellegű jogintézmény, és nem is alaki hiányosságok kiküszöbölésére szolgál: a nyilatkozatnak a hivatal érdemi aggályainak eloszlátását kell céloznia, amely adott esetben az elutasítás visszavonásához vezethet.

⁸ A teljesség kedvéért megemlíthető, hogy a hágai szöveg 5. cikkének (2) bekezdése is hasonlóképpen rendelkezik: „A bejelentés az alábbiakat tartalmazza: ... 2. azon terméknek vagy termékeknek a megjelölését, amelyen vagy amelyeken a mintát alkalmazni kívánják;”

⁹ „A nemzetközi bejelentést az előírt nyelven vagy az előírt nyelvek egyikén kell elkészíteni, és annak tartalmaznia kell vagy ahhoz csatolni kell ... (iv) annak a terméknek vagy termékeknek az előírt módon történő megjelölését, amelyekben az ipari minta megtestesül, vagy amelyekkel kapcsolatban az ipari mintát alkalmazni kívánják;”

¹⁰ Az ipari minták nemzetközi letétbe helyezéséről szóló 1925. évi Hágai Megállapodás 1960. november 28-án Hágában és 1999. július 2-án Genfben felülvizsgált szövegeihez kapcsolódó Közös Végrehajtási Szabályzat. Magyarországon kihirdette a 6/2005. (III. 11.) IM rendelet.

meg kell jelölni, a fenti két eset közül melyikről van szó, valamint hogy lehetőség szerint a nemzetközi osztályozási rendszer szerinti kifejezéseket kell használni.¹¹

A hágai rendszer alaki szabályainak ismertetett rendelkezéseiből az tűnik ki, hogy a nemzetközi dizájnajstromozási szabályok tekintettel vannak arra, hogy a megjelölt felek hivatalainak a vizsgálat céljaira (vagy egyéb, például nemleges megállapítási vagy megsemmisítési eljárásokban), illetve esetleg a részes felek bíróságainak a peres eljárásokban vagy a hivatali döntések felülvizsgálatakor szükségük lehet a minta szerinti termék megnevezésére.

II. 1.3. Az ipari minták nemzetközi osztályozásáról szóló *Locarnói Megállapodás*¹² alapján a szerződő államok arra vállalnak kötelezettséget, hogy iparjogvédelmi hivataluk a minták letétbe helyezéséhez, illetve lajstromozásához kapcsolódó dokumentációban az egyes mintákat – a megállapodás melléklete szerinti osztályozással – csoportokba sorolják, és ezt az osztályozást használják az adott mintával összefüggő hatósági adatközlés vagy közzététel során is. A Locarnói Megállapodás egyfelől a kutatást könnyíti meg, másfelől lényeges adminisztratív előnyökkel jár, mivel összehasonlíthatóvá teszi a különböző dizájnoltalmi rendszerekben található minták besorolását. A 49 részes államon kívül mások is – így az Európai Közösség, illetve a WIPO Nemzetközi Irodája – alkalmazzák a locarnói osztályozás rendszerét,¹³ amely így a formatervezési minták oltalmának egyik fontos „közös nevezőjévé” vált.

A minta szerinti termék megnevezése és locarnói osztályozása nem feleltethető meg egymásnak, a két kategória azonban szorosan kapcsolódik egymáshoz. A minta szerinti termék megnevezése mind a Hágai Megállapodás nemzetközi lajstromozási rendszerében, mind a közösségi formatervezési minták oltalma iránti eljárásban, mind pedig a hazai (nemzeti) formatervezési minták lajstromozására irányuló eljárásban a bejelentés kötelező eleme,¹⁴ a locarnói osztályozás azonban – ha a bejelentő ezt nem (vagy nem helyesen) teszi meg – az

¹¹ „A nemzetközi bejelentésnek tartalmaznia kell, vagy abban meg kell jelölni ... (iv) azt a terméket vagy termékeket, amelyben vagy amelyekben az ipari minta megtestesül, vagy amellyel vagy amelyekkel kapcsolatban az ipari mintát alkalmazni kívánják, annak megjelölésével, hogy a termékben vagy termékekben testesül-e meg az ipari minta, vagy a termékre vagy termékekre kívánják-e az ipari mintát alkalmazni; a terméket vagy termékeket lehetőleg azokkal a kifejezésekkel kell meghatározni, amelyek a nemzetközi osztályozás termékjegyzékében szerepelnek;”

¹² Magyarországon kihirdette az egyes iparjogvédelmi uniós megállapodások kihirdetéséről szóló 1973. évi 29. törvényerejű rendelet.

¹³ L. a közösségi formatervezési mintákról szóló 6/2002/EK rendelet (KDR) 40. cikkét és a KDR végrehajtását szolgáló 2245/2002/EK rendelet (KVHR) 3. cikkének (1) bekezdését („A termékeket a formatervezési minta bejelentési napján hatályos – módosított – locarnói megállapodás 1. cikkének megfelelően kell osztályozni.”)

¹⁴ L. a Hágai Megállapodás genfi szövegének 5. cikkében az (1) bekezdés (iv) pontját; a KVHR 1. cikke (1) bekezdésének d) pontját; valamint a formatervezési mintaoltalmi bejelentés részletes alaki szabályairól szóló 19/2001. (XI. 29.) IM rendelet (alaki rendelet) 1. §-a (1) bekezdésének a) pontját.

iparjogvédelmi hatóság feladata. Ezt – valamint a két kategória viszonylagos különállását – jelzi az is, hogy a közösségi és a hazai jogszabályok a mintaoltalmi bejelentés választható elemei között szerepeltetik a minta szerinti termékek locarnói osztályjelzetének (vagy osztályjelzeteinek) megjelölését.¹⁵

Mégis: mind a HKVSZ 7. cikke,¹⁶ mind a közösségi formatervezési mintákról szóló 6/2002/EK rendelet végrehajtását szolgáló 2245/2002/EK rendelet (a továbbiakban: KVHR) 3. cikkének (3) bekezdése,¹⁷ mind pedig a formatervezési mintaoltalmi bejelentés részletes alaki szabályairól szóló 19/2001. (XI. 29.) IM rendelet 3. §-ának (1) bekezdése¹⁸ kívánatosnak minősíti, hogy a minta szerinti termék megnevezése alapján a locarnói osztályozás egyértelműen elvégezhető legyen (illetve hogy egyetlen osztály elegendő legyen a termék leírására, és a használt kifejezés lehetőség szerint igazodjon a locarnói terminológiához).

A termékmegnevezés elmaradásának az alaki vizsgálat során való feltárása a bejelentéssel kapcsolatos hiánypótlási felhívást vonja maga után, amelynek eredménytelensége a bejelentés elutasításához (vagy a bejelentés visszavontnak tekintéséhez) vezet.¹⁹ Ugyanez nem mondható el a locarnói osztályozásról (hiszen ennek feltüntetése a bejelentésnek csupán választható eleme), de az osztályozási műveletet megkönnyíteni hivatott rendelkezésekről sem (még ha a közösségi szabályozás kötelezettségként írja is elő a locarnói besorolást lehetővé

¹⁵ L. a KVHR 1. cikkének (2) bekezdését [„A bejelentés tartalmazhat: ... c) a bejelentésben szereplő termékeknek a locarnói osztályozás szerinti megjelölését, azaz annak az osztálynak vagy osztályoknak és alosztálynak vagy alosztályoknak a megjelölését, amelyekbe a 2. cikk (2) bekezdésére is tekintettel a 3. cikkben említett, az ipari minták nemzetközi osztályozásának létesítésére Locarnóban, 1968. október 8-án aláírt megállapodás (a továbbiakban: a locarnói megállapodás) mellékletének megfelelően a terméket besorolták;”] és az alaki rendelet 1. §-ának (2) bekezdését [„A mintaoltalmi bejelentés tartalmazhatja: ... c) a minta szerinti terméknek az ipari minták nemzetközi osztályozásának (a továbbiakban: nemzetközi osztályozás) létesítésére vonatkozó Locarnói Megállapodásban meghatározott osztályjelzetét.”].

¹⁶ L. a 11. lábjegyzetet.

¹⁷ „A termékek megnevezését úgy kell megfogalmazni, hogy az egyértelműen kifejezze a termékek jellegét, és lehetővé tegye azt, hogy minden egyes terméket a locarnói osztályozás szerint csak egy osztályba soroljanak be, lehetőség szerint azokat az elnevezéseket használva, amelyek a megállapodásban megadott termékjegyzékben is szerepelnek.”

¹⁸ „A minta szerinti termék megnevezését – lehetőség szerint – a nemzetközi osztályozásban szereplő elnevezés használatával kell megadni. A minta szerinti termék megnevezésének az osztályozásban szereplő elnevezéstől való eltérése esetén vagy ilyen elnevezés hiányában is ki kell fejeznie a termék rendeltetését, illetőleg az állhat a termék más, közismert nevéből is. Ha a termék megnevezése több felhasználási területre is utalhat, azt pontosítani kell a felhasználási terület, illetve a nemzetközi osztályozás szerinti osztályjelzet megadásával.”

Ezek közül az első a rendelkezést már a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény 38. §-ának (3) bekezdése is tartalmazza, sőt, ott még az osztályjelzet feltüntetése is „lehetőség szerint” teljesítendő kívánalomként van meghatározva. A Magyar Szabadalmi Hivatal gyakorlata azonban ennek az elmaradását nem tekintti elutasítási oknak.

¹⁹ L. a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (Fmvtv.) 36. §-ának (2) bekezdését, 43. §-át és a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 68. §-át; a KVHR 10. cikkének (3)–(4) bekezdését; illetve a HKVSZ 14. szabályának (1) és (3) bekezdését.

tevő megnevezést): ebben az esetben alapvetően arról van szó, hogy a bejelentésnek az eljáró hivatalt abba a helyzetbe kell hoznia, hogy a nemzetközi osztályozást el tudja végezni.

A minta szerinti termék megnevezésének funkciójával és lehetséges joghatásaival – azon túl, hogy a hazai mintaoltalmi lajstrom kötelező elemét képezi²⁰ – a cikk következő részei foglalkoznak részletesen, de érdemes megvizsgálni azt, hogy maga a Locarnói Megállapodás hogyan nyilatkozik a nemzetközi osztályozás joghatásairól, valamint hogy a – megállapodásban nem részes – Európai Közösség jogforrásai, illetve a hazai jogszabályok hogyan tekintenek a nemzetközi osztályozásra.

A megállapodás 2. cikkének (1) bekezdése egyértelművé teszi, hogy a nemzetközi osztályozásnak csupán adminisztratív szerepe van, és egyik szerződő felet sem kötelezi arra, hogy annak ezen túlmenő – az oltalom természetét vagy terjedelmét befolyásoló – szerepet tulajdonítsanak. Ugyanebben a bekezdésben azonban az is szerepel, hogy az államok ettől függetlenül jogosultak arra, hogy bármi olyan joghatást fűzzenek a nemzetközi osztályba soroláshoz, amelyet megfelelőnek találnak.²¹

A közösségi formatervezési mintákról szóló 6/2002/EK rendelet (a továbbiakban: KDR) 40. cikke a Locarnói Megállapodás mellékletét kifejezetten alkalmazni rendeli, a 2245/2002/EK rendelet 3. cikkének (2) bekezdése azonban egyértelműen kimondja, hogy az osztályozás „kizárólag ügyintézési célokat szolgál”. A magyar jogalkotó sem élt azzal a felhatalmazással, amelyek alapján az osztályozásnak joghatást biztosíthatott volna, bár az is igaz, hogy több minta bejelentése esetén a minta egységének biztosítására a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Fmtv.) 38. §-ának (1) bekezdése szerint az egyik út az, ha „a minták szerinti termékek a nemzetközi osztályozás azonos osztályába tartoznak”²²

A hivatkozott jogszabályhelyek nyilvánvalóvá teszik, hogy a formatervezési minták nemzetközi osztályozása nem tekinthető hasonlóknak a védjegyek árujegyzékéhez, a Locarnói Megállapodás rendszere pedig – a védjegypárhuzamnál maradván, funkcióját és joghatásait tekintve – sokkal inkább a Bécsi Megállapodásával²³ rokon, semmint a nizzai osztályozásával.

²⁰ Az Fmtv. 34. §-ának (2) bekezdése kimondja: „A mintaoltalmi lajstromban fel kell tüntetni különösen ... d) a minta szerinti termék megnevezését.”

²¹ „Az ebben a megállapodásban előírt kötelezettségek fenntartásával a nemzetközi osztályozás önmagában csak ügyviteli jellegű. Ugyanakkor minden ország a neki megfelelő jogi jelleget tulajdoníthatja neki, nevezetesen a nemzetközi osztályozás nem kötelezi a külön unió országait abban a tekintetben, hogy milyen legyen az országban a minta oltalmának jellege és terjedelme.”

²² Tekintettel arra, hogy a hágai rendszerben csupán az alaki vizsgálat zajlik központosítottan, az oltalom elismeréséért és érvényesíthetőségéért (valamint az oltalomra vonatkozó szabályok elfogadásáért) pedig már az egyes megjelölt felek a felelősek, a Hágai Megállapodás értelemszerűen nem határoz meg semmilyen többlethatást a locarnói osztályozáshoz kapcsolódóan.

²³ Az 1973. június hó 12-én Bécsben kötött és 1985. október hó 1-jén módosított, a védjegyek ábrás elemeinek nemzetközi osztályozását létrehozó Bécsi Megállapodás.

Ugyanakkor az is világosan látszik, hogy a minta szerinti termék megnevezésére nézve – mint amely optimális esetben egybeesik a nemzetközi osztályozásban használt megjelöléssel, de nem képez azzal azonos kategóriát még alaki szempontból sem – ugyanez a megállapítás már nem feltétlenül áll; legalábbis a formatervezési mintákra vonatkozó nemzetközi jogi, közösségi és hazai normákból nem következik az, hogy a minta szerinti termék megnevezése kizárólag adminisztratív célokat szolgálna: amint azt látni fogjuk, több olyan kérdés is felmerülhet a bejelentés vizsgálata során, ahol nem mindegy, hogy mi szerepel a benyújtott dokumentumokban a mintát megtestesítő vagy annak hasznosítási területét meghatározó termék megjelöléseként.

Nem tartozik szorosan a Locarnói Megállapodás témaköréhez, de ezen a ponton célszerű azt is megemlíteni, hogy az Fmtv. indoklása a minta szerinti termék megnevezése esetében is kizárja az árujegyzék-analógiát.²⁴ Ennek a cikknek azonban éppen az a célja, hogy bemutassa: annak ellenére van komoly jelentősége a termék megnevezésének, hogy minden – a formatervezési mintákra vonatkozó – szabályozási alapvetés termékfüggetlennek tekinti az oltalomképességi feltételeket és az oltalom terjedelmét.

II. 2. KÖZÖSSÉGI JOGI ÉS HAZAI SZABÁLYOK

Ebben a részben a formatervezési minták oltalmáról szóló 98/71/EK irányelv (a továbbiakban: irányelv), az ezzel harmonizáló KDR (és a KVHR), valamint az irányelvi szabályoknak szintén teljes mértékben megfelelő Fmtv. olyan rendelkezéseinek elemzése kerül sorra, amelyek esetében a minta szerinti termék rendeltetése azonosítható szerephez jut.

II. 2.1. A minta és a termék fogalma

Az oltalom és a minta szerinti termék kapcsolatának vizsgálatát a legcélszerűbb az oltalmazható formatervezési minta meghatározásánál kezdeni. Az iparjogvédelmi oltalmi formák esetében még a *stricto sensu* oltalomképességi feltételek vizsgálata előtt tisztázni kell, hogy a bejelentés tárgya (amire az oltalmat igényelték) egyáltalán abba a kategóriába tartozik-e, amelyekre a választott oltalmi forma szabályai alkalmazhatók: szabadalom esetében vizsgálni kell, hogy találmányról van-e szó, a védjegyoltalom bizonyos feltételeknek megfelelő (grafikai ábrázolhatóság stb.) megjelölést előfeltételez, a formatervezési mintánál pedig a kérdés az, hogy mintának minősíthető-e az a bejelentésben foglalt ismertetés szerinti információhalmaz (ábrázolás, leírás stb.), amelyre kizárólagos jogot kívánnak szerezni.

²⁴ „A minta szerinti termék az a termék, amelyre a mintát alkalmazzák, illetve amelyben a minta megtestesül [l. a 6. § (2) bekezdését]. Mivel a minta mindig valamely termék megjelenése, nem függetleníthető, nem vonatkoztatható el a terméktől. Másfelől a mintaoltalom – szemben a védjegyoltalommal – nem korlátozódik szükségképpen (még főszabályként sem) a mintaoltalmi bejelentésben megnevezett termékre; nincs olyan kapcsolat a minta és a mintaoltalmi bejelentésben megjelölt termék között, mint a védjegy és árujegyzéke között.”

A bejelentés tárgya – leegyszerűsítve – abban az esetben minősül mintának, ha az egy termék(rész) külső kialakításának jellegzetességeit foglalja magában.²⁵ Ebből a sajátosság-ból következik az a tétel, amelynek részleges cáfolatát a jelen írás célozza, és amely a formatervezési minták jogának alapvető arculatát adja (valamint amelyből számos más szabály fakad), vagyis hogy a dizájnoltalom kizárólag egy adott termék megjelenését, annak külső jegyeit, formai kialakítását helyezi jogi védernyő alá, függetlenül a minta szerinti termék konkrét felhasználási (hasznosítási) módozataitól.

Ez a sajátosság azonban, amely az oltalmat egy termék külső megjelenéséhez köti, azt is óhatatlanul magával hozza, hogy az oltalom tárgya minden esetben egy termékben (vagy annak egy részében) testesül meg, azaz a minta nem választható el attól a terméktől, amely a minta egyes jellemzőinek a tárgyasulását jelenti. Erre figyelemmel tartalmaz az irányelv és ezen keresztül a KDR, illetve az Fmtv. a „termék” fogalmára nézve is meghatározást,²⁶ és nyilvánvalóan ez indokolja a minta szerinti termék megnevezésére vonatkozó, fentebb ismertetett alaki követelményeket is: a bejelentés nem állhat csupán egy – mégoly részletes – ábrasorból, hanem nyilatkozni kell arról is, hogy a minta tipikus esetben milyen termékben testesül meg.

Mindebből természetesen még nem lehet arra a következtetésre jutni, hogy a termék megnevezése (illetve az erre irányuló kötelezettség) automatikusan felülírja annak az elvnek az érvényesülését, miszerint az oltalom nem termékre, hanem formaijellegzetesség-együttesre vonatkozik, az azonban nyilvánvaló, hogy ha az a dolog, amelyben a bejelentés tárgyát képező minta megtestesül, nem esik abba a körbe, amelyet a dizájn jogszabályok „termék” gyanánt elismernek, a bejelentés – oltalmazható minta hiányában²⁷ – elutasításra fog kerülni.²⁸ Kicsit sarkított példa, de talán jól megvilágítja a problémát: ha valaki egy szinkronúszási alakzatot kívánna oltalom alá helyezni, joggal merülne fel a kétség, hogy az emberi testek által a medencében kiadott forma „terméknek” tekinthető-e – mert ha nem, úgy a bejelentés tárgya nem tekinthető mintának, és így kizárólagos jog sem szerzhető rá.

²⁵ Az irányelv, a KDR és az Fmtv. a „minta” fogalmát tartalmilag azonos módon definiálja. Az Fmtv. 1. §-ának (2) bekezdése így szól: „Mintának minősül valamely termék egészének vagy részének megjelenése, amelyet magának a terméknek, illetve a díszítésének a külső jellegzetességei – különösen a rajzolat, a körvonalak, a színek, az alak, a felület, illetve a felhasznált anyagok jellegzetességei – eredményeznek.”

²⁶ Igaz, ez a definíció nem tartalmaz sok megkötést azon kívül, hogy a termék „ipari vagy kézműipari árucikk” legyen, ideértve a csomagolást, a „kikészítést” és a nyomdai betűformákat is, de kizárva ebből a körből a számítógépes programokat.

²⁷ Természetesen önmagában az, hogy valami mintának minősül, még nem elég az oltalomhoz, az újdonság és az egyéni jelleg megléte azonban csak akkor vizsgálható, ha a bejelentés tárgya mintának tekinthető.

²⁸ Ugyanennek egy enyhébb esete, ha a bejelentésből nem derül ki, hogy a mintát milyen termékben való objektíválódásra szánták: ilyenkor hiánypótlás szükséges annak igazolására, hogy létezik olyan termék, amelyet a jogszabályok is ilyenként ismernek el, és amely a minta „hordozójaként” funkcionál. Jó példa erre, ha valaki egy növény ábráját tartalmazó bejelentést nyújt be, amelyből nem derül ki, hogy egy valódi dísznövényről van-e szó (amely nem esik a dizájn jogszabályok „termék” fogalma alá) vagy pedig egy műanyagból készült ornamentikáról, amely adott esetben (például ha egy fantázianövényről van szó) kiérdemelheti a lajstromozást.

Továbbgondolva: mindebből az az érdekesség következik, miszerint nem részesülhet oltalomban az a minta, amelyhez nem tartozik legalább egy minimális – akárcsak a küszöböt jelentő dekoratív – funkcióval rendelkező termék. Még akkor is így van ez, ha a termék rendeltetése az oltalomképeség és az oltalom terjedelme szempontjából – legalábbis első ránézésre – közömbös.

II. 2.2. Egyéni jelleg és a mintaoltalom terjedelme: alkotói szabadságfok

A formatervezési minták oltalmának előfeltétele, hogy a minta új és egyéni jellegű legyen – függetlenül attól, hogy egy adott iparjogvédelmi hivatalnak a rá irányadó jogszabályok alapján vizsgálnia kell-e ezeknek a meglétét, vagy csupán megsemmisítési eljárásban lehet a hiányukra hivatkozni.²⁹

Az egyéni jelleg megítélésekor mind az irányelv, mind a KDR, mind pedig az Fmtv. figyelembe veendő szempontként emeli ki, hogy a minta szerzője milyen alkotói szabadságfokkal alakíthatta ki a mintát.³⁰ Az Fmtv. 3. §-ának (2) bekezdése mindezt még azzal cizellálja, hogy ennek a tényezőnek az értékelésekor „különösen a termék természetére és az ipari, illetve kézműipari ágazat sajátosságaira tekintettel” kell eljárni.

Ezeknek a szabályoknak a tükröképei találhatóak az irányelv, a KDR és az Fmtv. azon rendelkezéseiben, amelyek a mintaoltalom terjedelmét szabályozzák: nem csupán a korábban nyilvánosságra jutott mintákhoz képesti egyéni jelleg megítélésekor kell ugyanis figyelemmel lenni arra, hogy egy adott ágazatban, illetve egy adott rendeltetéssel bíró termék esetében milyen kényszerekkel kell a tervezőnek szembenéznie, hanem akkor is, amikor két mintát annak érdekében hasonlítunk össze, hogy eldöntsük: bitorolja-e az egyik a másikat.³¹

Nem nehéz belátni, hogy miért van szükség az alkotói szabadságfok fogalmának bevezetésére a formatervezési minták jogában: nem ítéltető meg azonos mércével az olyan típusba tartozó termékek egyedisége vagy egymáshoz való hasonlósága, ahol bizonyos minimális elvárásoktól eltekintve semmi sem korlátozza a tervező fantáziájának szárnyalását, az olyan ágazatba tartozó mintákkal, ahol a rendeltetés betöltéséhez elengedhetetlenül szükséges, hogy a termék egyes – statikai, szilárdsági, biztonsági stb. – követelményeknek megfeleljen. Példákkal élve: egy ülőbútornak akkor is illik állva maradnia, ha a használója teljes

²⁹ A közösségi rendszerben a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal a lajstromozási eljárásban csupán azt vizsgálja, hogy a bejelentés tárgya mintának minősül-e, illetve nem ütközik-e a közrendbe vagy közérkölcsebe. A hazai rendszerben ezzel szemben a Magyar Szabadalmi Hivatalnak minden oltalomképeségi feltétellel és kizáró okra le kell folytatni a vizsgálatot (igaz: a relatív kizáró okok esetében csak erre irányuló észrevétel beérkezése esetén).

³⁰ L. az irányelv 5. cikkének (2) bekezdését, a KDR 6. cikkének (2) bekezdését és az Fmtv. 3. §-ának (2) bekezdését.

³¹ L. az irányelv 9. cikkének (2) bekezdését, a KDR 10. cikkének (2) bekezdését és az Fmtv. 20. §-ának (3) bekezdését.

testsúlyát ráhelyezi, egy szívószálnak pedig – tetszik vagy nem – olyan csőnek kell lennie, amelyen keresztül folyadék juttatható az emberi szájba. Ezzel szemben – azonkívül, hogy rögzíthető legyen valamilyen nyakba akasztható láncra – egy medál formájára, anyagára vagy egyéb sajátosságaira nézve nemigen találunk olyan elvárást, amely jelentős mértékben megkötné a minta szerzőjének kezét.

Megfigyelhető az is, hogy a két esetben – ti. az egyéni jelleg vizsgálatakor, illetve az oltalom terjedelmének megállapítása során – más és más a „tétje” az alkotói szabadságfok nagyságának (vagy éppen alacsony fokának). A lajstromozási eljárás során (illetve a minta érvényességének vizsgálatakor) a szűk alkotói mozgástér a kisebb eltérést mutató minták lajstromozhatóságát/érvényességét erősítheti meg. Ezzel szemben a bitorlási perekben – ahol ugyanazt a tesztet nem az iparjogvédelmi hatóság, hanem a bíróság alkalmazza, és nem a jog érvényessége a kérdés,³² hanem az, hogy az ügy tárgyát képező minták azért mutatnak-e csupán csekély eltérést, mert az adott terméktípusba tartozó tárgyaknak olyan követelményeknek is meg kell felelniük, amelyek teljesítése esetén bizonyos jegyek óhatatlanul is hasonlóságot fognak mutatni – az alacsony alkotói szabadságfok a bitorlási kereset elutasításának irányába terelheti az ügyet.

Ebből egyébként – afféle „rév-vám” összefüggésben – az is következik, hogy egy olyan ágazatban, ahol valamennyi termék – bizonyos szektorális törvényszerűségek miatt – nagymértékben hasonlít (azaz kicsi az alkotói szabadságfok), az egyéni jelleg adott esetben „el-nézőbbben” alkalmazott tesztje „gyengébb” (kisebb terjedelmű) oltalmat is eredményez, hiszen nehezebben állapítható meg a bitorlás egy azonos rendeltetésű termék által.

Érdekes folyománya ennek az is, hogy a bitorlási kérdések vizsgálatakor elméletileg a mintaoltalmat állítólagosan megsértő termék funkciójának (illetve „ágazati besorolásának”) kellene, hogy jelentősége legyen, hiszen hiába kötött az oltalom alatt álló minta szerzőjének a keze akkor, ha nem csupán formatervezett, de egyben „használható” terméket akar létrehozni, hogyha egy ahhoz nagyon hasonló termék kerül a piacra, amellyel szemben ugyanezeket a „műszaki elvárásokat” nem támasztja senki (például mert az pusztán dekoratív célokat szolgál). Ebben az esetben méltánytalan az oltalom alatt álló minta szerzőjének a rendelkezésére álló alkotói szabadságfok alapján meghatározni az oltalom terjedelmét, hiszen az éppen az állítólagosan bitorló termékben megtestesülő minta hasznosítójának a pozícióját erősíti. A három jogszabály egybecsengő rendelkezései mégis „a szerző” alkotói szabadságfokának vizsgálatát rendelik el, pedig az csak akkor vezet helyes eredményre, ha a minta és feltételezett „bitorlója” azonos rendeltetést tudhat magáénak.³³

³² A képet természetesen árnyalja, hogy egyes esetekben (l. a közösségi rendszerben a megsemmisítésre irányuló viszontkeresetet vagy a hazai rendszerben a megsemmisítés tárgyában hozott hivatali döntés felülvizsgálatát) a bíróságok is vizsgálhatnak érvényességi kérdéseket, a nemleges megállapítási eljárásban pedig az iparjogvédelmi hivatal hoz döntést „bitorlási típusú” kérdésben.

³³ Igaz persze az is, hogy semmilyen rendelkezés nem tiltja, hogy a bíróság figyelembe vegye az állítólagos bitorló termékkel összefüggésben fennálló alkotói szabadságfokot is.

Az egyéni jelleg megítélésekor ugyanez a probléma másképp merül fel: a jogszabályok ugyanúgy a szerző alkotói szabadságfokának figyelembevételét írják elő, itt viszont az a kérdés, hogy az összevetés alapjául szolgáló, az elsőbbség napját megelőzően nyilvánosságra jutott minta tekintetében fennálló alkotói szabadságfoknak mekkora jelentőséget kell(ene) tulajdonítani. Ha a korábbi minta funkciója szigorú feltételeket diktált, a bejelentésben szereplő mintáé azonban nem, az előbbi nyilván nem hozható fel az oltalomképeség védelmében. Fordított esetben a kérdés már egy fokkal komplexebb: fontos-e, hogy egy korábbi minta esetében tág volt a mozgástér annak megítélésekor, hogy egy viszonylag determinált formavilágú minta egyéni jellegét megítéljük? A helyes válasz erre a kérdésre valószínűleg nemleges.³⁴

Az alkotói szabadságfok természetesen sem a minta egyéni jellegének, sem a mintaoltalom terjedelmének megítélésekor nem az egyetlen tényező, amit vizsgálni kell; az azonban a fentiek alapján nem szorul különösebb magyarázatra, hogy a minta szerinti termék megnevezése alapján feltételezhető funkció mindkét vizsgálat során komoly szerephez juthat, és adott esetben a mintaoltalom érvényességére vagy egy bitorlási per kimenetelére is hatással lehet.

II. 2.3. Újdonság és egyéni jelleg: szakmai körök

Az oltalomképeségi feltételek vizsgálata, illetve – lajstromozás nélküli formatervezésimintaoltalom esetén – az oltalom kezdetének megállapítása során rendkívül fontos, hogy a szóban forgó minta mikor kerül nyilvánosságra („has been made available to the public”). Ennek az időpontnak a meghatározása során a jogalkalmazónak azt is vizsgálnia kell, hogy a mintát megismertető események „a rendes üzletvitel során ésszerűen az érintett ágazaton belül az Európai Közösségben működő szakmai körök tudomására juthattak-e”.³⁵ Ha ugyanis bizonyíthatóan nem ez a helyzet, akkor a „bárki számára hozzáférhetővé válás” tényét figyelmen kívül kell hagyni.³⁶

³⁴ A fenti megfontolások természetesen csak akkor jutnak jelentőséghez, ha az összevetett termékek „természete” vagy a velük összefüggő „ipari, illetve kézműipari ágazat” különbözik egymástól.

³⁵ L. az irányelv 6. cikkének (1) bekezdését, a KDR 7. cikkének (1) bekezdését és az Fmtv. 4. §-ának (1) bekezdését. A KDR-beli rendelkezésekkel kapcsolatos szigetországi bírói megfontolások egyébként minden nehézség nélkül ráolvashatóak az irányelv folytán hasonló rendelkezéseket tartalmazó Fmtv.-re is. „4. § (1) A mintát nyilvánosságra jutottnak kell tekinteni, ha közzététellel, egyéb közlés útján, kiállítással, kereskedelmi forgalomba hozattal vagy bármilyen más módon bárki számára hozzáférhetővé vált, kivéve, ha ezek az események a rendes üzletvitel során ésszerűen nem juthattak az érintett ágazaton belül az Európai Közösségben működő szakmai körök tudomására.”

³⁶ Az Fmtv. 4. §-ának (1) bekezdése – tükrözve a közösségi szabályokat is – így szól: „A mintát nyilvánosságra jutottnak kell tekinteni, ha közzététellel, egyéb közlés útján, kiállítással, kereskedelmi forgalomba hozattal vagy bármilyen más módon bárki számára hozzáférhetővé vált, kivéve, ha ezek az események a rendes üzletvitel során ésszerűen nem juthattak az érintett ágazaton belül az Európai Közösségben működő szakmai körök tudomására.”

Az Egyesült Királyság joggyakorlatában találkozhatunk egy olyan jogesettel, amely – a közösségi jogot, közelebbről a KDR egyes rendelkezéseit értelmezve – rendkívül tanulságos válaszokkal szolgál a közösségi formatervezési minták nyilvánosságra jutásával kapcsolatban, különös tekintettel a fentebb említett szakmai körök azonosítására.³⁷ A *Green Lane*-ügy tényállásában tüskés műanyag gömbökkel találkozunk, amelyeket a felperes – DRYERBALLS védjeggyel ellátva – szárítógépek hatásfokát növelő termékeként forgalmazott. A mintára 2004. augusztus 24-i bejelentési dátummal közösségi formatervezésminta-oltalmat is szereztek. Az alperes cég ezzel szemben 2002-től kezdve forgalmazta az Európai Közösség területén a tüskék kialakításában enyhén eltérő, de egyebekben a felperesi mintával kísérteties hasonlóságot mutató sünlabdáit – rendeltetésként a „masszázsgömb” funkciót jelölve meg. A jogvita 2006-ban keletkezett, amikor az alperes már nem csupán masszázscélokra ajánlotta termékét, hanem marokerősítőként, kutyajátékként, „mosólabdaként” (!) és könnyen elkapható játékként is forgalmazni kezdte.

A felperes állítása szerint – a tájékozott használóra tett eltérő összbnyomás tesztjét alkalmazva – kétségtelen, hogy az alperes által forgalmazott gömbök az oltalom alatt álló minta oltalmába ütköznek, ha az alperes kiterjeszti a megjelölt használati lehetőségek körét; a masszázsfunkcióban árult labdák pedig csak a KDR 22. cikkében foglalt előhasználati jog fennállása miatt maradhatnak a piacon (szigorúan az előzetes használat mértéke által meghatározott korlátokon belül). Az alperes – 2002-től fennálló piaci jelenlétére hivatkozással – a felperesi minta újdonságát és egyéni jellegét (és ezzel oltalomképességét) vonta kétségbe. A felperes ezen a ponton hozta fel azt az érvet, amelynek bírói értékelése – egyezség híján – a per megoldásának kulcsát adhatta volna, és amely miatt a fellebbviteli bíróság úgy döntött, hogy mindenképpen nyilatkozik az ügyben: álláspontja szerint a tüskés gömbök 2002-től való forgalmazása azért nem tekinthető újdonság- és egyéniségrontónak, mert az alperesi labdák a rendes üzletvitel során nem jutottak ésszerűen az érintett ágazaton belül az Európai Közösségben működő szakmai körök tudomására. Ennek a kijelentésnek az alapját az a feltevés szolgáltatta, hogy az érintett „szakmai körök” a lajstromozott minta rendeltetése által meghatározott hozzáértő csoportot jelentik, nem pedig – szabadalmi jogi kifejezéssel élve – az újdonságrontó „technika állása” tekintetében releváns professzionális berkeket.

Az elsőfokú bíróságnak a fellebbviteli fórum által (hipotetikusan) helybenhagyott megállapítása értelmében ez a feltevés téves: a KDR 7. cikkében említett szakmai körök az anterioritás ágazatába tartoznak, azaz annak vizsgálatakor, hogy a nyilvánosságra jutás megtörténte megállapítható-e az elsőbbség időpontját megelőzően, annak van jelentősége,

³⁷ *Green Lane Products Ltd. vs. PMS International Group*, (2008) EWCA Civ 358. Az ügy eljárásjogi érdekessége, hogy az angol szabadalmi bíróság fellebbviteli fórumaként működő bíróság elé kerülő ügyben a felek az ítélethozatal előtt egyezségekre jutottak (és kérték a bíróságot, hogy mellőzze a határozathozatalt), a bíróság pedig nem látta szükségesnek, hogy a közösségi jog értelmezésének kérdéseit előzetes döntéshozatali eljárásban az Európai Bíróság elé tárja, az eljáró bírák többsége mégis indokoltan találta, hogy az üggyel kapcsolatos megfontolásaikat és következtetéseiket a nyilvánosság elé tárják.

hogy a minta újdonságát vagy egyéni jellegét megkérdőjelező termék piaci szektorának szereplői tudomást szerezhettek-e a korábbi hozzáférhetővé válásról.³⁸

Az eljáró angol bíróságok alapvetően a kérdéses cikk szövegezéséből, valamint a rendelkezésnek a KDR preambulumból és előkészítő munkálataiból (*travaux préparatoires*) kiolvasható céljából kiindulva alakították ki álláspontjukat, amely a felperesi érvek elutasításához vezetett, és amely a felperesi oltalom érvényességét is megkérdőjelezi.³⁹ A fellebbviteli tanács megállapítja, hogy a szakmai körökre utaló kivétel (azaz hogy a korábbi hozzáférhetővé válást a szakmai körök tudomására jutás hiánya annullálja) a textilipari lobbri hatására került a szövegbe, jogpolitikai célja pedig az volt, hogy megakadályozza a hamisított termékek forgalmazását abban, hogy harmadik országokban történő korábbi nyilvánosságra jutásra hivatkozzanak akkor, amikor áruik közösségi mintákba ütköznek. A bíróság szerint ebből egyenesen következik, hogy a hivatkozott anterioritások tekintetében kell vizsgálni, hogy az érintett európai szakmai körök tudomást szerezhettek-e volna róla, nem pedig az oltalom alatt álló minta ágazatában működő piaci szereplők értesüléseit alapul véve. Az alperesi képviselő által hozott példa szerint: ha a mintát teáskannaként lajstromozták, az újdonságrontónak vélt korábbi minta pedig kolumbiai szövet, akkor Európában csakis a textilipari ágazat korifeusai mondhatják meg, hogy az a kontinensen nyilvánosságra jutottnak tekinthető-e – a „teáskannakörök” ugyanis nyilván sohasem értesülnének az egzotikus kelmék felbukkanásáról.

Ha jobban megfigyeljük, ezekből a megállapításokból az is következik, hogy a „szakmai köröknek” az oltalomképességi feltételek kapcsán felmerülő ismereteit érintő vizsgálat során éppen a minta szerinti termék rendeltetése az, amelyik irreleváns, hiszen az „*alleged prior art*” határozza meg, hogy melyik európai ágazatot kell ebben a tekintetben referenciaként használni. Mégis: az ágazatonként eltérő szakmai köröknek a normaszövegben való említése már önmagában is jelzi, hogy egyes kérdésekben bizony nem mindegy, hogy a vizsgált mintát megtestesítő terméket mire használják – még ha az adott esetben nem is az oltalom alatt álló dizájn, hanem csupán potenciálisan újdonságrontó hasonmása. A minta szerinti termék rendeltetésének jelentőségét pedig a lajstromozás nélkül oltalomban részesülő közösségi formatervezési minták esetében már nem lehet letagadni: a KDR 11. cikkének értelmében az ilyen mintaoltalom kezdete a nyilvánosságra jutás időpontjával egyezik meg, amelynek megállapításakor ismét jelentőséghez juthat az érintett ágazat európai szakmai körökének tudattartalma – ezúttal egyértelműen a közösségi minta szektorához kapcsolódóan.⁴⁰

³⁸ A „szakmai körök” egyebekben mindenkit magukban foglalnak, akik az érintett ágazatban – az Európai Közösség területén – kereskedelmi tevékenységet folytatnak, ideértve a tervezőket, előállítókat, reklámtevékenységet folytatókat, forgalmazókat és értékesítőket.

³⁹ A részletes analízis során mind a KDR, mind a Locarnói Megállapodás fentebb tárgyalt alaki követelményeit is elemezve azt a feltételezést is elutasítják, amelynek értelmében a minta szerinti termék megnevezése bármilyen hatással lehetne az oltalom által biztosított kizárólagos jog terjedelmére.

⁴⁰ A lajstromozás nélküli közösségi mintaoltalom esetében természetesen nem beszélhetünk „megnevezésről”, hiszen bejelentés sem létezik – jogvita esetében mégis azonosítani kell az érintett termék rendeltetését.

II. 2.4. Újdonság és egyéni jelleg: összetett termék alkotóeleme

Az összetett termékekre⁴¹ – pontosabban azok alkotóelemeire – vonatkozó speciális rendelkezések szintén megtalálhatóak az irányelvben, illetve az azzal harmonizált KDR-ben és Fmtv.-ben. Ezek közül az újdonság és az egyéni jelleg egyik konjunktív előfeltétele kifejezett utalást tartalmaz a termék „rendeltetésszerű használatára”: az alkotóelem önálló mintaként csak akkor oltalomképes, ha az összetett termékbe való beillesztését követően, a rendeltetésszerű használat során is látható marad.⁴² Az értelmező rendelkezés⁴³ a rendeltetésszerű használat definícióját is megadja, a fogyasztó, illetve a végső felhasználó (*end user*) általi használatként határozva meg azt – ide nem értve a karbantartást és a javítást, amelynek során nyilvánvalóan az alkotóelem olyan részletei is napvilágra kerülhetnek, amelyek a „mindennapos” használat során nem, azaz amelyek formatervezési szempontból irrelevánsak.

Ebben az esetben megint azzal szembesülünk, hogy amennyiben az oltalomképességi felteteleket vizsgáló vagy a minta érvényessége kérdésében döntést hozó hatóság (illetve egyes esetekben bíróság) asztalán egy összetett termék alkotóelemét képező termékre alkalmazott, vagy az ilyen termékben megtestesülő minta fekszik, nem lehet eltekinteni attól, hogy górcső alá vegyük: mi a minta szerinti termék rendeltetésszerű használata, azaz: a fogyasztó, illetve a végső felhasználó milyen körülmények között és feltehetően mire fogja – a tervező szándékai szerint – használni azt? Ez a használat dönti ugyanis el, hogy az alkotóelem újnak és egyéni jellegűnek minősíthető-e: egy sarokszekrény hátsó felére illeszthető speciális kampó vagy a bútorok összeszereléséhez szükséges dübel – legyen az bármilyen szemet gyönyörködtető – nem részesülhet formatervezésminta-oltalomban.

De mi dönti el azt, hogy a fogyasztó, illetve a végső felhasználó (és nem az egyéni jelleg megállapításának alapfeltételét jelentő teszt alkalmazásakor, illetve az oltalom terjedelmének vizsgálatakor is fontos szerephez jutó „tájékozott használó”) tipikusan mire használja a minta szerinti terméket? Talán nem hat meglepetésként, hogy – a legtöbb esetben egyértelmű besorolást lehetővé tevő „józan belátást” megalapozva, illetve szükség esetén azt segítve-kiegészítve – a bejelentés tartalma, közelebbről a minta szerinti termék megnevezése szolgál elsődleges iránymutatásul a minta szerinti termék rendeltetésszerű használatának beazonosításához szükséges funkció meghatározásakor; a rendeltetés pedig ilyen módon ezen a ponton is fontos „beugrószerephez” jut abban a darabban, ahol elviekben nem is szerepel a színlapon.

⁴¹ L. az irányelv 1. cikkének c) pontját, a KDR 3. cikkének c) pontját, valamint az Fmtv. 1. §-ának (4) bekezdését. Ez utóbbi így rendelkezik: „Összetett terméknek minősül az olyan alkotóelemekből álló termék, amelyek eltávolításával a termék szétszedhető és utána újból összeállítható.”

⁴² A másik konjunktív feltételt az képezi, hogy az alkotóelem látható külső jellegzetességei önmagukban is feleljenek meg az újdonság és az egyéni jelleg – egyéb – követelményeinek.

⁴³ L. az irányelv 3. cikkének (4) bekezdését, a KDR 4. cikkének (3) bekezdését és az Fmtv. 5. §-ának (2) bekezdését.

II. 2.5. Kizáró okok: műszaki rendeltetés

Mind a közösségi, mind a hazai rendszerben az oltalomból kizáró okok között szerepel, hogy az a külső jellegzetesség, amely kizárólag a termék műszaki rendeltetésének következménye, nem részesülhet mintaoltalomban.⁴⁴ Nem igényel különösebb magyarázatot, hogy ennek a kizáró oknak a vizsgálatakor nem kerülhető el a minta szerinti termék rendeltetésének figyelembevétele. Igaz, hogy ebben az esetben csupán egy „negatív”, kizáró típusú analízis történik: amennyiben megállapítható, hogy az oltalom alá helyezni kívánt minta nem olyan elemekből áll, amelyek semmi más célt nem szolgálnak, mint hogy a termék működőképes legyen (illetve el tudja látni a funkcióját), a „műszaki rendeltetés” kizáró oka szempontjából lefolytatott vizsgálat befejeződik, azt pedig – ennek a tesztnek a „lefuttatása” során – a továbbiakban senki sem firtatja, hogy mire is szolgál egyébként a minta szerinti termék. Ha viszont felmerül a gyanú, hogy a formatervezés valójában funkcionális célokat szolgál, a termék rendeltetése rögtön fontos vizsgálati faktorrá válik, hiszen az dönti el, hogy milyen szükséges műszaki funkciókat tud az állítólagos dizájn ellátni valójában.

Érdekes határterületét képezi ennek a kérdésnek az ergonómiai jellegzetességek köre. Ha egy nyugágy kialakítása egyszerű „eredeti” és kényelmes (és érzékelhető, hogy a vonalvezetést a komfortmegfontolások is erősen befolyásolták, hovatovább ezek a tényezők meghatározó súlyt képeztek a tervezés során), milyen megítélés alá esik az utóbbi sajátosság a „műszaki rendeltetés” szempontjából?

II. 2.6. Kizáró okok: szerkezeti összekapcsolhatóság

A szerkezeti összekapcsolhatóságot – illetve a rendeltetés betöltéséhez szükséges elhelyezkedést – biztosító elemek külső jellegzetességeinek az oltalomból való kizárása ugyancsak felveti a minta szerinti termék funkciójára vonatkozó vizsgálat kérdését, még ha csupán érintőlegesen és közvetett formában is. A kizáró ok alapját képező eset akkor valósul meg, ha a minta, amelyre az oltalmat igénylik – egy másik termékkel való funkcionális kapcsolatából következően – szükségképpen egy adott méretben és formában kell, hogy megtestesüljön annak érdekében, hogy a közös operabilitás megvalósulhasson.⁴⁵ Az egyes puzzle-darabkák nyúlványai és öblöcskéi ilyen módon (még ha feltételeznénk is újdonságukat és egyéni

⁴⁴ L. az irányelv 7. cikkének (1) bekezdését, a KDR 8. cikkének (1) bekezdését és az Fmtv. 6. §-ának (1) bekezdését. Ez utóbbi így szól: „Nem részesülhet mintaoltalomban a külső jellegzetesség, amely kizárólag a termék műszaki rendeltetésének következménye.”

⁴⁵ L. az irányelv 7. cikkének (2) bekezdését, a KDR 8. cikkének (2) bekezdését és az Fmtv. 6. §-ának (2) bekezdését. Ez utóbbi így szól: „Nem részesülhet mintaoltalomban a külső jellegzetesség, amelyet szükségképpen pontosan ugyanabban a formában és méretben kell megvalósítani ahhoz, hogy a termék, amelyre a mintát alkalmazzák, illetve amelyben a minta megtestesül (a továbbiakban: a minta szerinti termék), szerkezetiileg összekapcsolható legyen egy másik termékkel, vagy elhelyezhető legyen benne, körülötte vagy rajta oly módon, hogy mindegyik termék betölthesse rendeltetését.”

jellegüket) nem oltalomképesek, de ugyanez áll minden olyan jellegzetességre (kallantyúra, borításra, sínre), amely az összetartozó termék összeillesztését szolgálja.

Ez a kizáró ok az előző pontban tárgyalttal rokon (bizonyos mértékig annak egy speciális alfajaként is felfogható), hiszen a minta szerinti termék funkciójának vizsgálata azért szükséges, hogy eldönthető legyen: az oltalom alá helyezni kívánt karakterisztikum esetében olyan jellegzetességről van-e szó, amely az esztétikai élmény fokozását (is) szolgálja, vagy pedig technikai okok húzódnak meg a kialakítás jellemzői mögött, és az adott görbület, ív vagy egyéb elem csupán egy másik termékkel való összekapcsolás kontextusában értelmezhető?

Érdekesebb aspektusát villantja fel a kérdésnek a kizárás alóli kivételt megfogalmazó szabály, a szakzsargonban „LEGO-klauzula” néven emlegetett rendelkezés.⁴⁶ Ebben a kizáró ok alóli kivételben ugyanis azt ismeri el a jogalkotó, hogy az összekapcsolódást lehetővé tevő kialakítási jegyeknek – még ha ezek az esztétikai élményhez adott esetben nem is közvetlenül járulnak hozzá, és szerepük kizárólag funkcionális – áttételesen lehet olyan hatásuk, amely egy „előre gyártott elemekből álló rendszerben” a komplex termék külső kialakítására gyakorol döntő befolyást azzal, hogy dinamikusan változtathatóvá teszi az összekapcsolható termékek összeállítását, vagy biztosítja a többféle kombinációban párosítható elemek kicserélhetőségét. Ebben az esetben az összekapcsolt termékek (illetve ezek variációinak – akár végtelen számú lehetőséget felvonultató – sorozata) olyan sajátosságot mutatnak fel, amelynek révén a kapcsolódásra szolgáló elemek jellegzetességei túlmutatnak a pusztán funkcionálitáson, és formatervezési szempontból is értékelhetővé válnak: a fogyasztó akaratára szerinti alakíthatóságot. Legyen szó akár bútorrendszerrel, akár a kivételnek nevet adó építőjátékról, a többféle összeállítás lehetősége vagy a kölcsönös kicserélhetőség a „*varietas delectat*” igazságtartalma miatt olyan érték, amelyet a termékek értékesíthetőségét fokozni hivatott dizájn oltalmi rendszerének honorálnia kell.

Abban a kérdésben azonban, hogy a mintában szereplő valamely kialakítási elem a szerkezeti összekapcsolhatóságot szolgálja-e, és ha igen, akkor ez a moduláris rendszerek inherens dinamizmusához szükséges-e, csupán akkor tud a lajstromozás tárgyában döntésre jogosult hivatal (vagy a megsemmisítés tárgyában ítéletet hozó bíróság) állást foglalni, ha figyelembe veszi a minta szerinti termék megnevezéséből kiolvasható rendeltetést. Ha ugyanis a mintában összekapcsolhatóságot biztosító jellegzetességek fedezhetőek fel, a funkció vizsgálata minden valószínűséggel legalább utalást tartalmaz arra nézve, hogy a kizáró ok alkalmazásának veszélyét elhárító kombinációs potenciál jelen van-e a fogyasztóhoz jutó termékben.⁴⁷

⁴⁶ L. az irányelv 7. cikkének (3) bekezdését, a KDR 8. cikkének (3) bekezdését és az Fmvt. 6. §-ának (3) bekezdését. Ez utóbbi így szól: „A (2) bekezdés nem alkalmazható a mintára, ha azt a célt szolgálja, hogy előre gyártott elemekből álló rendszerekben lehetővé tegye a többféle összeállítást, illetve a kölcsönösen kicserélhető termékek kapcsolódását.”

⁴⁷ Természetes, hogy a II.2.6. pontban foglaltak csak akkor jutnak jelentőséghez, ha a szerkezeti összekapcsolhatóságot lehetővé tevő elemeknek döntő jelentőségük van egy minta oltalomképesége szempontjából, azaz a bejelentés szerint elsősorban ezek hivatottak az újdonságot és az egyéni jellegét képviselni.

II. 2.7. Egyéni jelleg és az oltalom terjedelme: a tájékozott használó

Az a tény, hogy az egyéni jelleg vizsgálatakor és az oltalom terjedelmének latolgatásakor döntő tényező, hogy a minta az elsőbbség időpontja előtt nyilvánosságra jutott mintákhoz képest, illetve a feltételezett bitorló mintája az oltalom alatt álló mintához képest a tájékozott használóra eltérő összbnyomást tesz-e,⁴⁸ sok esetben ugyancsak szükségessé teszi, hogy a hatóság, illetve a bíróság visszanyúljon a minta szerinti termék rendeltetéséhez.

Anélkül, hogy a formatervezési minták joga és a védjegy jog által alkalmazott két virtuális „modellszemély” – a tájékozott használó és a fogyasztó – hosszas komparatív elemzésébe bocsátkozna, ez a cikk sem nélkülözheti annak megállapítását, hogy a hatósági és a bírósági gyakorlat a két kategóriát nem tekinti ekvivalensnek. Az „eltérő összbnyomás” (hiánya) és a védjegyjogi „összetéveszhetőség” fennállásának megítélése során a jogalkalmazó eltérő tesztet használ, amely – azon túl, hogy a formatervezési minták esetében az összbnyomás vizsgálata során az oltalom természetéből következően nem kerül sor a védjegyjogból ismert cizelláltabb részelemzésekre – elsősorban annak köszönhető, hogy a „tájékozott használó” (*informed user*) kategóriája nem azonos a védjegyjogból ismert, a különböző megjelölésekkel ellátott termékek világában eligazítani kívánt „fogyasztó” (*consumer*) fogalmával – ez utóbbival inkább a formatervezési mintát megtestesítő termék rendeltetészerű használatára kapcsán említett fogyasztó vagy végső felhasználó (*end user*) rokon.

A „dizájn jog” tájékozott használója az oltalom alatt álló formatervezési minta által érintett ipari ágazatban bizonyos értékelhető jártassággal rendelkezik, sőt: a minta szerinti termék szűkebb piaci szegmensének alapvető trendjeit is ismeri. Olyan speciális ismeretek birtokában van, amelyek az átlagos vásárlónál tájékozottabbá teszik, azaz amelyek segítségével az adott esetben első látásra hasonlónak tűnő minták között is fel tud fedezni a formatervezés szempontjából lényeges különbségeket. Az átlagos körülmények között eljáró fogyasztótól tehát az különbözteti meg, hogy szektorspecifikus információkkal van felvértezve, így egyik terméktípus mintáit látva sem mondja azt, hogy „nagyjából minden autó/aljzat/nyakörv egyforma”, hanem inkább az adott termékkör iránt kifejezett érdeklődést mutató rétegfogyasztókkal tartozik azonos képzeletbeli ligába.⁴⁹

⁴⁸ L. az irányelv 5. cikkének (1) bekezdését és 9. cikkének (1) bekezdését, a KDR 6. cikkének (1) bekezdését és 10. cikkének (1) bekezdését, valamint az Fmtv. 3. §-ának (1) bekezdését („A mintának egyéni jellege van, ha az elsőbbség időpontja előtt nyilvánosságra jutott bármely mintához képest a tájékozott használóra eltérő összbnyomást tesz”) és 20. §-ának (2) bekezdését („A mintaoltalom kiterjed mindazokra a mintákra, amelyek a tájékozott használóra nem tesznek eltérő összbnyomást”).

⁴⁹ Noha egyik jogszabályban sincs a két kategória viszonyára nézve kifejezett utalás, annyi azért valószínűsíthető, hogy a tájékozott használók csoportjába a nyilvánosságra jutás „szakmai köreinél” laikusabb személyek is beletartoznak. A két kategóriát már az előzőekben említett Green Lane-ügyben is elválasztották egymástól: a szakmai körök az újdonságvizsgálat első lépése során jutnak jelentőséghez, a tájékozott fogyasztó pedig csak a „létező dizájnkorpusz” rögzítését követően kerül a vizsgálat fókuszába.

Mindebből az következik, hogy az egyéni jelleg vizsgálatakor az elsőbbség időpontját megelőzően nyilvánosságra jutott mintákhoz képesti kisebb eltérés is tehet egy „vájtfülűre” eltérő összbenyomást (és ezzel oltalomképesé egy mintát); a bitorlás megítélése során azonban – mivel a hozzáértők már kisebb eltéréseket is szignifikánsnak értékelhetnek – adott esetben az átlagfogyasztók által az oltalom alatt álló mintához az összetéveszthetőségig hasonlóan tartott mintáról is kiderülhet, hogy nem ütközik az oltalom tárgyával, mivel a tájékozott használó szemében a két termék összességében nem tekinthető egymás ikertestvérének.

Ezek a sajátosságok addig nem is okoznak különösebb problémát, amíg az egymással összehasonlított termékek azonos termék kategóriába tartoznak. Ilyenkor az egyéni jelleg vagy a bitorlás kérdése annak alapján eldönthető, hogy mik a szóban forgó terméktípus általános jellemzői (ideértve az előzőekben tárgyalt alkotói szabadságfokot is), illetve hogy az összevetett minták egyes részleteinek eltérései eltérő összbenyomást eredményeznek-e, ha egy olyan személy veszi őket szemügyre, aki nem csupán körültekintő a vásárláskor, de jártas is a termék használatában. A minta szerinti termék rendeltetése ilyenkor is fontos; ez határozza ugyanis meg, hogy milyen szempontrendszert kell alapul vennie a hatóságnak vagy a bíróságnak, amikor a tájékozott használó bőrébe bújik.⁵⁰

A tájékozott használóra gyakorolt eltérő összbenyomás tesztjének alkalmazása azonban értelmezési problémákba ütközhet akkor, amikor az összevetett minták szerinti termékek funkciói, illetve a termékeket hasznosító iparágak távol esnek egymástól.

A védjegyoltalom és a formatervezésiminta-oltalom főbb jellemzőit összehasonlítva azt látjuk, hogy a formatervezési minták árujegyzék-függetlensége a dizájn tágabb oltalma irányába mutat, míg a tájékozott használó és a védjegy jogi fogyasztó fogalmi különbségei a védjegyoltalom – más szempontból – szélesebb hatókörét alapozzák meg. Az árujegyzék hiányából következően a formatervezési minta „jó hírnevének” sincs jogilag értékelhető jelentősége, azaz a széles körű reputáció nem eredményez többletoltalmat. Ezek a különbségek nyilvánvalóan a kétféle oltalom funkcióinak eltéréseiből táplálkoznak: a védjegynek alapvetően megkülönböztető, árujelzői funkciója van, és az oltalom nem az alkotótevékenységet díjazza, a formatervezési minták oltalma ellenben a valamilyen egyéni jellegzetességet felmutató esztétikai „fejlesztés” jogi jutalma, ahol a „vonzó” összbenyomása a főszerep. Ebből következően önmagában nem cél az azonos vagy hasonló minták párhuzamos fennállásának – mint amely a védjegy jogban azonos vagy hasonló megjelöléseknél távol eső árujegyzékek esetén főszabály szerint megvalósulhat – ösztönzése, hiszen a mintaoltalmi jogosult célja nem csupán a megkülönböztetés, hanem az általa megalkotott formára vonatkozó, ágazatfüggetlen kizárólagos jog megszerzése.

⁵⁰ A tájékozott használó szempontrendszere az alkotói szabadságfok kérdéskörével határos: a hozzáértő számára eltérő összbenyomás vizsgálatakor annak van jelentősége, hogy melyek az adott terméktípus „szokásos” jellemzői (illetve hogy ezekből melyek „haladhatók meg” egy kreatívabb megközelítéssel), és melyek azok, ahol az alkotói tevékenység szabadabban kibontakozhat.

Mégis: amikor a gyakorlatban – az oltalomképeségi feltételek vizsgálatokor vagy a bitorlási perben – teljesen eltérő rendeltetésű termékeket vetünk össze, a fenti egyszerű képlet számos ponton árnyalásra szorul, és éppen a tájékozott használó fogalma – és ezen keresztül a minta szerinti termék rendeltetése – az, amelyik a formatervezésiminta-oltalom termék-kategóriákon átívelő, „funkcionálisan univerzális” jellegét relativizálja.

Mondhatjuk ugyan, hogy a méretbeli nagyságrendeknek nincs szerepük az oltalom terjedelmének megállapításakor, és a karosszériákra szerzett dizájnoltalom értelemszerűen kiterjed a modell- és játékautókra is (bár már itt is felmerül a kérdés, hogy melyik termék tájékozott használójának percepcióját kell zsinórmértékként használni),⁵¹ de előfordulhatnak olyan esetek is, ahol az összevetett – egyébként hasonló külső jellegzetességeket felmutató – termékeknek nem csupán a mérete, de a rendeltetése is olyannyira különbözik, hogy óhatatlanul felmerül a kérdés: valóban bitorolhatja-e egyik minta a másikat? Az egyik terméktípus tájékozott használója ugyanis könnyen alapvetően különbözönek ítélné meg egy másik ipari ágazatba tartozó mintát, ha azok csupán a légüres térben, 3D modellként tűnnek azonosnak, életbeli méretükkel és funkciójukkal azonban már nem összehasonlíthatók.

Ötvösöket és bálányákat vagy lakberendezőket és műbútorasztalosokat kell megkérdeznünk, hogy egy formatervezett díszfésű és a fésű jellegzetes alakját – még ha a térben teljesen másként elhelyezkedve is – ugyancsak felmutató, nappaliba való ülőgarnitúra eltérő összbnyomást tesz-e rájuk? Esetleg mindegyiküket?⁵² Az Fmtv. 20. §-ának (1) bekezdése az oltalom terjedelméről szólva a megjelenést befolyásoló és a lajstromban elhelyezett ábrázolásokból (illetve a változtató nyilatkozatokból) megállapítható külső jellegzetességekre helyezi a hangsúlyt, amelyet sem az irányelv, sem a KDR nem említ meg (ezek megelégszenek az eltérő összbnyomás tesztjének az alkotói szabadságfokra való utalással kiegészített alkalmazásával). Azt jelenti-e ez, hogy az előbb említett virtuális társaság tagjait – legalábbis Magyarországon – a lajstromívek elé kell ültetni, hogy állásfoglalásukat az ott található ábrázolások alapján alakítsák ki, figyelmen kívül hagyva a funkció- és méretbeli eltéréseket? Az eltérő összbnyomás tesztje ilyen körülmények között talán túlzottan is laboratóriumi és az élettől elrugaszkodott lenne. Komoly érvek szólhatnak amellett, hogy egy bizonyos – magas – szintű rendeltetésbeli eltérés esetén az egyébként hasonló minták koegzisztenciája elképzelhető legyen. Valószínűleg ez lenne az eredménye a minta szerinti termékek lajstromon kívüli, életnagyságban való összevetésének is, bármelyik használói kör elé is helyeznénk a két tárgyat.

⁵¹ A modellautók esetében történő védjegyhasználatról foglalkozott az Európai Bíróság a C-48/05 számú, Adam Opel előzetes döntéshozatali ügyben, és ott – az árujegyzék-azonosság mellett – a védjegyoltalom funkcióinak sérelmét határozta meg a bitorlás megállapításának előfeltételeként. Külön elemzést érdemelne, hogy ha ugyanezt analóg módon alkalmazzuk a formatervezési mintákra, akkor milyen elemeknek kell megvalósulniuk egy minta más nagyságrendben kivitelezett mása esetében ahhoz, hogy a mintaoltalom funkcióinak sérelme megállapítható legyen.

⁵² Hacsak nem lajstromozás nélküli közösségi formatervezésiminta-oltalomról van szó, elméletileg még az is közömbös, hogy a hasonlóság utánzás vagy független tervezés következménye-e.

A gyakorlat, ha ezt az utat követi, olyasfajta vélelmet állít itt fel, amely szerint az egymástól nagyon távol eső ipari területeken mind az egymás termékeinek utánzása, mind a piaci verseny kevésbé jellemző. Felmerül viszont a kérdés, hogy valóban helyes-e, ha a minta jogosultjának (illetve megsemmisítési eljárásban a kérelmezőnek) kell bizonyítania az eltérő összbenyomás hiányát, és ezzel megdöntenie a vélelmet, és hogy mi a helyzet akkor, ha egy minta – még ha a tételes jog nem is ismeri ezt a kategóriát – igenis, hogy jó hírnévnek örvend? Ez utóbbi esetben is ugyanolyan aggálytalanul megállapítható, hogy nem a minta reputációjának meglovagolása a cél egy másik ágazatban?

De vajon szabad-e a formatervezési mintákkal foglalkozó gyakorlatnak modelleznie a védjegy jog egyes kategóriáit, és olyan megfontolásokat érvényesíteni, amelyek az írott normákból nem olvashatók ki?

Ezeknek a kérdéseknek csak a felvetése – de nem a megválaszolása – lehet csupán ennek a cikknek a tárgya. A minta szerinti termék megnevezése és az oltalom között fennálló kapcsolat szempontjából elegendő annyit látni, hogy az érintett ágazatok irányzataiban jártas tájékozott használó megfelelő „kalibrálása” mind az egyéni jelleg vizsgálata, mind az oltalom terjedelmének meghatározása során jelentőséghez juttatja azt a célt, amelyre az oltalomban részesíteni kívánt, illetve az oltalom alatt álló (és adott esetben feltételezetten bitorló) mintát megtestesítő termék szolgál.

III. KÖVETKEZTETÉSEK

III. 1. ÁLTALÁNOS KONKLÚZIÓK

A II. részben leírtak alapján talán már nem túl nagy merészség azt az általános kijelentést megkockáztatni, hogy a formatervezési minták oltalmának egyes kérdéseit nem lehet függetleníteni a minta szerinti termék rendeltetésétől, amely a terméknek a bejelentésben és a lajstromban szereplő megnevezésében, valamint a minta locarnói osztályozásában is manifesztálódik.

Mindez abból is adódik, hogy a formatervezési minták tervezői nem „univerzális” fogalmakban gondolkoznak az alkotási folyamat során, és a minta alapvetően egy adott felhasználási módra, azaz egy konkrét termékhez hozzárendelve jön létre. Természetesen – mivel a mintaoltalom kizárólag a külső megjelenésre korlátozódik – ez a tény önmagában semmilyen korlátot nem jelent akkor, amikor a kizárólagos jog hatókörét nézzük, és amíg – akár az oltalomképességi feltételek vizsgálatakor, akár egy bitorlási perben vagy egy nemleges megállapítási eljárásban – a bejelentés (illetve az oltalom) tárgyát képező minta és az ellentartott minta azonos termékkörbe tartozik. Azt ilyenkor sem lehet kimondani, hogy a funkció ne bírna jelentőséggel a mérlegelés során (elég csak az alkotói szabadságfok kategóriájára vagy a műszaki rendeltetésből adódó kialakítások kizártságára gondolni), de a jogalkalmazási nehézségek nem ezekben az esetekben jelentkeznek.

A szabályozás logikájának belső ellentmondásai főként akkor bukkannak elő, amikor az iparjogvédelmi hatóság vagy a bíróság által összevetett mintákhoz kapcsolható termékek funkciója (azaz felhasználási területe, de sok esetben mérete vagy akár anyaga is stb.) jelentős eltérést mutat. Ilyen esetekben már kétséges lehet, hogy a mérlegeléshez (legyen az az alkotói szabadságfok megítélése vagy a tájékozott használó kategóriájának modellezése) melyik terméket (illetve rendeltetést) kell referenciaként használni, valamint hogy – az oltalom szempontjából nézve – a konkrét ügyben szereplő minták hasonlóságának fontosságát mennyiben csökkenti, hogy egymástól távol eső területekről származnak. A II.2.2. pontban láttuk azt is, hogy az alkotói szabadságfok esetében a közösségi és a hazai jogszabályok még iránymutatással is szolgálnak abban a tekintetben, hogy melyik mintánál kell ezt a tényezőt vizsgálni, ennek a rendelkezésnek a mechanikus alkalmazása egy bitorlási perben akár még méltánytalan eredményre is vezethet.

Nem szabad azonban elfelejteni azt sem, hogy az „utánzás” megvalósulásának vizsgálata csak a lajstromozás nélkül oltalom alatt álló közösségi formatervezési minták esetében lehetséges, a lajstromozott dizájnoltalom – legalábbis elméletileg – olyannyira abszolút természetű, mint egy egészséges szabadalom. Ebből következően nem árt az óvatosság, ha a gyakorlatban – a mintaoltalmi normákban foglalt „flexibilitásokat” alkalmazva – azt tapasztaljuk, hogy a minta szerinti termék megnevezése az ügy kimenetelét is befolyásolhatja, hiszen ez egyértelműen a relatív (vagy legalábbis „szelektív”) jellegű oltalom irányába mutat. Amíg a jogalkotó nem csökkenti az előzőekben vázolt belső súrlódásokat, az abszolút természetű oltalom koncepciójával teljes mértékben össze nem egyeztethető hatósági vagy bírósági döntésekre csak igen alapos alátámasztással, a funkcionális szempontoknak teret adó konkrét jogszabályi rendelkezésekre való egyértelmű hivatkozással lehet mód.

III. 2. GYAKORLATI SZEMPONTOK

Az előzőekben kifejtettek alapján most már meg lehet kísérelni, hogy a bevezetőben feltett kérdésekre megtaláljuk a válaszokat. Az Audit talán nem fenyegeti nagy veszély, ha a bejelentésben nem utal a játékiparra, hiszen a formatervezésiminta-oltalom „árujegyzék-független” természetéből következően minden további nélkül felléphet az új karosszéria jellegzetes elemeit felhasználó modellautó-gyártók ellen – különös tekintettel arra, hogy a kicsinyített autók használói éppen a valódi gépkocsikhoz való hasonlóság miatt vásárolják ezeket a termékeket. A gumisün ezzel szemben – a *Green Lane*-ügy tanúsága szerint – könnyen oltalomképtelenné minősíthető, ha a kísértetiesen hasonló, szárítógépekbe helyezhető tüskés gömbök a ruhatisztítás „szakmai körei” számára már korábban ismertté váltak. Összetettebb a kérdés, ha a fogorvosok számára a felhőkarcolók ablakmosói által használt eszköz nem vethető össze egy ugyanolyan nyelvű fogkefével, és így a rájuk gyakorolt összbnyomás is eltérő – ilyenkor elképzelhető ugyanis, hogy a tájékozott használó tesztje miatt nem állapítható meg a bitorlás. Ami pedig az ülőalkalmatosság és a szék alakú fül-

bevaló kapcsolatát illeti: az egyéni jelleg vizsgálatánál a hivatalnak az alkotói szabadságfok figyelembevételének kötelezettsége miatt „elnézőbben” kell megítélnie ugyanazt a mintát, ha szék gyanánt jelentik be, mint ha ékszerként (az más kérdés, hogy egy fülbevaló tervezői minden valószínűség szerint nem fognak „szék” megjelöléssel kísérletezni a bejelentésben, amely egyébként egy bitorlási perben akár vissza is üthetne).

Annak ellenére tehát, hogy a minta szerinti termék megnevezésének adott esetben komoly jelentősége lehet mind az oltalomképesség, mind az oltalom terjedelme szempontjából, nem valószínű, hogy érdemes lenne olyan kézikönyv megírására vállalkoznia bárkinek is, ami a mintát megtestesítő termék megnevezésére nézve adna stratégiai tanácsokat a bejelentőknek. A tervezői logika nem eszerint működik (a minták ugyanis nem termékfüggetlen módon születnek), a lajstromozás során elért „engedékenységnak” pedig gyakran megvan a bőjtje az oltalom terjedelmének meghatározáskor (ugyanúgy, mint az alacsony megkülönböztetőképességgel bíró védjegyek esetében).

Végül – kitekintésként – meg kell jegyezni, hogy a lajstromozás nélküli közösségi minták tekintetében valamennyi tárgyalt kérdés kicsit másképp merül fel, hiszen esetükben sem bejelentésről, sem lajstromról, sem pedig locarnói osztályozásról nem beszélhetünk. Ennek ellenére a legtöbb olyan, fentebb elemzett rendelkezést alkalmazni kell, amelynél a rendeltetés vizsgálatára szükség van (ezek értelemszerűen bitorlási vagy megsemmisítési eljárásokban kerülnek elő). Adminisztratív megjelölés híján mi határozza meg, hogy milyen funkciót kell a minta szerinti termékhez rendelni? Ilyenkor nyilván annak van elsősorban jelentősége, hogy az oltalom kezdetét jelentő nyilvánosságra jutás milyen körülmények között (divatbemutatón, bútoripari kiállításon, autókatalógusban stb.) történt, illetve hogy ezeken az esetekben miként azonosították az adott terméket.⁵³

⁵³ A legtöbb lajstromozatlan közösségi dizájn esetében természetesen nem okoz különösebb gondot a hozzá kapcsolódó termék rendeltetésének megállapítása, egy-két különleges esetben azonban (főleg ha innovatív, kevésbé ismert terméktípusról van szó) előfordulhat, hogy nem első pillantásra egyértelmű, hogy mire szolgál a kérdéses árucikk.